

JUSTIČNÍ PROCESY S ÚČASTNÍKY PLZEŇSKÉ REVOLTY 1. ČERVNA 1953

JAKUB ŠLOUF

Plzeňská revolta proti měnové reformě v červnu 1953 byla nejrozsáhlejším protestem obyvatelstva v rané fázi československé státně socialistické diktatury let 1948 – 1953. Představitelé režimu na ni proto zareagovali mimořádně rozsáhlou vlnou soudní i mimosoudní represe. Následující studie analyzuje dostupné prameny o tehdejší vyšetřování Státní bezpečnosti, její neúspěšné snaze zinscenovat politický monstrproces i výsledné plošné justiční perzekuci zadržovaných účastníků revolty. Dříve než však obrátíme pozornost k samotnému zkoumanému problému, je nutné začlenit postup bezpečnostních a justičních orgánů do obecnějšího kontextu předchozích událostí.

Usnesením strany a vlády ze dne 30. května 1953 o provedení peněžní reformy a o zrušení lístků na potravinářské a průmyslové zboží došlo k odstranění dosavadního válečného lístkového systému zásobování a zároveň k přechodu na novou měnu, který znamenal výraznou redukci úspor obyvatelstva. Lidé byli navíc na několik dní zbaveni veškerých základních životních jistot – V obchodech nebylo k dostání zboží, nová výše mezd byla obyvatelstvu neznámá a proklamované budoucí ceny budily značnou nedůvěru. Vystavení celé společnosti takto nejistým perspektivám vyvolalo v první den provádění výměny platidel, v pondělí 1. června 1953, hromadné nepokoje v řadě míst po celé republice.¹

Nejbouřlivější situace nastala v západočeské metropoli Plzni, zejména v tamním celostátně významném strojírenském podniku Závody V. I. Lenina (ZVIL).² Na počátku ranní směny zde zaměstnanci zastavili stroje, začali se shromažďovat na nádvoří továrny a diskutovat o důsledcích reformy. Na pracovištích přitom v tomto kritický okamžik nebyli přítomni žádní funkcionáři ani členové komunistické strany, neboť se všichni právě účastnili stranických schůzí svolaných za účelem projednání reformy. Bezpartijní dělníci tak mohli své rozhořčení prodiskutovat zcela

1 Jirásek, Zdeněk – Štůla, Jaroslav: Velká peněžní loupež v Československu 1953 aneb 50: 1. Praha 1992.

2 McDermott, Kevin: Popular Resistance in Communist Czechoslovakia: The Plzeň Uprising, June 1953. In: *Contemporary European History*, vol. 19, no. 4, 2010, s. 287–307; Skála, Adam: Měnová reforma 1. června 1953 v Plzni v hlášení mocenských orgánů. *Mínulostí Západočeského kraje* 42, č. 2, 2007, s. 592–630; Štěpánek, Zdeněk: Utajené povstání 1953. Praha 1993.

nerušeně a bez stranického dozoru. V některých dílnách se zaměstnanci radikalizovali do takové míry, že již posléze nebylo možno je zvládnout. Docházelo dokonce k fyzickým potyčkám dělníků s funkcionáři komunistické strany. Průvody protestující části dělníků pak procházely jinými pasivnějšími pracovišti a hlavní proud zamířil k ředitelství závodu. Zde se chtěli stávkující zaměstnanci informovat o nové výši mezd a také měli v plánu vymoci si náhradu za chybně vyplacené zálohy na květnové mzdy. Protože se jim však od funkcionářů nedostávalo uspokojivých konkrétních odpovědí, ale pouze obecných floskulí o údajném politickém významu reformy, vyrazili okolo deváté hodiny dopolední do ulic města.³

Průvody stávkujících hlavního závodu a pobočného závodu Elektrotrakce Doudlevice koordinovaly svůj postup a dorazily společně na náměstí Republiky před budovu radnice, tradičního sídla městské samosprávy, tehdy Jednotného národního výboru v Plzni. K dělníkům se cestou připojovaly též další skupiny obyvatel, zejména osoby čekající ve frontách na odbavení u výměnných středisek či lidé zaměstnaní nebo bydlící v centru města. Od úst k ústům se šířila ohromující zpráva, že „škodováci jdou do ulic.“⁴ Jednání rostoucího davu se zároveň s tímto procesem postupně radikalizovalo a politizovalo. Začaly zaznívat slogany požadující novou vládu a svobodné volby. Dav postupně během dopoledne obsadil dvě významné administrativní budovy – radnici, ve které dočasně ovládl městský pouliční rozhlas, a justiční palác, před kterým došlo k pálení soudních spisů. Demonstranti v obou budovách ničili ideologickou výzdobu (obrazy a busty komunistických státníků) a z oken radnice vyvěsili portrét posledního předúnorového prezidenta Edvarda Beneše. V odpoledních hodinách se shromáždění na čas přesunulo k symbolickým místům, jakými byl pomník Národního osvobození se sochou T. G. Masaryka či prostor bývalého základního kamene pomníku USA, odstraněného v roce 1948.

Lokální špičky stranického a bezpečnostního aparátu se zpočátku zdráhaly proti dělnickým protestům násilně zakročit, a proto demonstrace dosáhly takových rozměrů, že již nebylo možné je potlačit bez pomoci mimoplzeňských bezpečnostních složek. Situaci v tomto ohledu výrazně komplikovala skutečnost, že většina plzeňských příslušníků Veřejné bezpečnosti a Lidových milicí byla vyčleněna k ostraze výměnných středisek a nemohla tedy zasahovat proti demonstrantům. Zbylé jednotky Lidových milicí byly navíc vázány v průmyslových závodech, protože se nedalo s jistotou předvídat, jak se v následujících hodinách zachová ta většina dělníků, která dosud neopustila brány podniků. V ulicích města proto celé dopoledne zcela dominovaly síly demonstrantů. Příslušníci Státní bezpečnosti byli do-

3 Šlouf, Jakub: „*Pojďte si s námi koupit svačtinu za 500 Kč!*“ Plzeňské demonstrace 1. června 1953 jako důsledek dočasné ztráty každodenních životních jistot obyvatelstva v průběhu tzv. měnové reformy. In: *Náša měna je pevná. Plzeň a měnová reforma 1953.* Plzeň 2014, s. 29–36.

4 Státní okresní archiv (SOkA) Plzeň-jih se sídlem v Blovicích, fond Okresní soud Plzeň, II, sp. zn. 1T 136/1953, Protokol o hlavním líčení u Lidového soudu v Plzni 13. 7. 1953, výpověď Václava Jílka.

slova nahánění ulicemi a schovávali se v budovách úřadů. Biti byli též milicionáři a někteří členové komunistické strany. Velká část komunistů byla navíc měnovou reformou rovněž rozhořčena, a proto za daných okolností odmítala nasazovat svoji vlastní kůži k vyřešení problémů, které způsobilo stranické vedení. Mnozí příslušníci Veřejné bezpečnosti i armády nevyvíjeli proti demonstrantům žádnou vlastní iniciativu a zasahovali pouze v situacích, kdy k tomu dostali výslovný příkaz. Během několika hodin tak došlo v lokálním plzeňském měřítku k celkovému kolapsu stranických i bezpečnostních aparátů.⁵

Počet demonstrantů v ulicích kulminoval po druhé hodině odpoledne (cca 7000 osob), kdy protestující dav okysličili novou krví jak zaměstnanci odcházející právě z ranní směny, tak pracovníci směřující na odpolední směnu. V té době se však již do Plzně postupně sjížděly povolane posily z řad Československé lidové armády, Vnitřní stráže Ministerstva národní bezpečnosti, Pohraniční stráže a pražských Lidových milicí. Kolem páté hodiny večer pak shromážděné jednotky natolik konsolidovaly své postavení a jednotné velení, že mohly přikročit k vyklizení hlavního centra nepokojů na náměstí Republiky. Prostor pro veřejné demonstrace se tímto násilným zákrokem definitivně uzavřel.

S eskalací násilí v ulicích se postupně rozplývalo i počáteční dilema plzeňských funkcionářů, zda mají demonstrace posuzovat jako legitimní protest dělníků proti sociálním dopadům peněžní reformy, či nikoli. V pozdních odpoledních hodinách se již v jejich projevech ustálila interpretace, že peněžní reforma byla pouze zneužita „reakcí“ k protistátní provokaci.⁶ Samotné protestující dělníky přitom funkcionáři strany považovali za osoby svedené a všímali si též skutečnosti, že mezi zaměstnanci Závodů V. I. Lenina figurovala řada osob původně nedělnických profesí, přemístěná do výroby po únoru 1948 mnohdy nedobrovolně. Nadměrně zdůrazňovaný aspekt profesní minulosti některých demonstrantů se v oficiální rétorice pozvolna transformoval v tvrzení, že v Plzni vlastně nedemonstrovali autentičtí dělníci, ale za dělníky „převlečená reakce“.⁷ Tato legenda se posléze odpoutala od zbytků svého reálného základu a začala žít svým vlastním životem konspiračního příběhu.

Podobným směrem se ubíralo také vyšetřování plzeňských protestů. Mezi zatčenými demonstranty byli hledáni údajní organizátoři protistátní akce. Ideologické limity myšlení vyšetřovatelů přitom vylučovaly možnost označit demonstrace za spontánní, nikým neřízený čin. Odhalení domnělých iniciátorů nepokojů bylo též nutné v zájmu politicky přijatelného vysvětlení demonstrací. Ze zatčených účastní-

5 Šlouf, Jakub: Rozvrat lokálního stranického a bezpečnostního aparátu v průběhu plzeňských demonstrací 1. června 1953. In: Petráš, Jiří – Svoboda, Libor (eds.): Osm let po válce. Rok 1953 v Československu. Praha 2014, s. 295–305.

6 Státní oblastní archiv v Plzni (SOA v Plzni), fond Západočeský krajský národní výbor Plzeň (ZKNV Plzeň), tajné, přísně důvěrné a důvěrné spisy, kart. 147, zpráva předsedy JNV v Plzni předsedovi KNV v Plzni 4. 6. 1953.

7 Tamtéž, fond KSČ – Západočeský krajský výbor Plzeň (KV KSČ Plzeň), kart. 29, inv. č. 100, zápis schůze pléna KV KSČ 2. 6. 1953, diskusní příspěvek Jaroslava Heřmana.

ků byli proto vybírány hlavní postavy procesu spíše na třídním základě, než podle jejich podílu na vlastním dění v ulicích. Mezi prvními adepty na titulní role v připravovaném procesu proto patřili bývalý živnostník Jan Holeček, bývalý živnostník Rudolf Krüger a dcera „vesnického boháče“ Anežka Krinesová.⁸

Ministerstvo národní bezpečnosti, zodpovědné za přípravu procesu, postupovalo přitom značně spěšně. Proces měl být veřejný a měl se konat co nejdříve, aby mohl podpořit oficiální interpretaci nepokojů. Přestože důkladné výsledky stovek zadržených vyžadovaly určitý čas, plánovalo ministerstvo uspořádat soudní líčení se 40 hlavními organizátory již v následujících týdnech.⁹ Vedení vyšetřování se proto ujala Hlavní správa Státní bezpečnosti a do Plzně byli neprodleně vysláni pražští operativní pracovníci.¹⁰ Od 3. června jejich činnost na místě osobně řídil náčelník správy vyšetřování Milan Moučka.¹¹ Celá akce probíhala ve výhradní režii Státní bezpečnosti. Při přípravě procesu bezpečnost ignorovala pravomoci prokuratury v rozhodování o vzetí do vazby.¹² Také rodinným příslušníkům zatčených nebyly zpočátku poskytovány žádné informace.¹³

Výsledky důležitějších aktérů demonstrací se mnohdy odehrávaly ve dne i v noci bez možnosti odpočinku. Někteří vyslychaní si navíc později stěžovali, že byli surově bití a že byli nuceni přiznat se k činům, které nespáchali.¹⁴ Na některých byla také pod nátlakem vymáhána zkreslená svědectví proti jiným zadrženým demonstrantům.¹⁵ Obžalovaný Metoděj Stodůlka například při odvolacím líčení před krajským soudem prohlásil „že soudní řízení je jenom divadlo“¹⁶ a že spoluobviněný, který jej svými výroky usvědčuje, se mu v soukromí přiznal, že „vypovídal pod pohrůzkou, že bude vystěhován z bytu a dán do Jáchymova.“¹⁷

8 Tamtéž, kart. 450, inv. č. 3603, zápis mimořádné schůze MV KSČ 3. 6. 1953, projev Josefa Žáka.

9 Archiv bezpečnostních složek (ABS), fond Sekretariát ministra vnitra, A2/1 250, kolegium ministerstva vnitra 30. 5. 1957, zpráva správy vojenské kontrarozvědky 1. vojenského okruhu o plzeňské demonstraci, z června 1953; SOA v Plzni, fond KV KSČ Plzeň, kart. 29, inv. č. 100, zápis schůze pléna KV KSČ 2. 6. 1953, diskusní příspěvek Jindřicha Kotala.

10 ABS, fond Inspekce ministra vnitra, A8/1 1218, protokol výsledku Milana Moučky pro inspekci ministerstva vnitra 15. 7. 1964.

11 Milan Moučka (*1922). Tamtéž, f. Sekretariát ministra vnitra, A2/1 494, zpráva Situace na KS StB v Plzni v průběhu měnové reformy, z 3. 11. 1953.

12 Tamtéž.

13 SOkA Plzeň-jih se sídlem v Blovicích, fond Okresní soud Plzeň, II, sp. zn. 1T 159/1953, zápis výpovědi Julie Hružové (matky Evy Hružové) na KS StB v Plzni 9. 6. 1953.

14 Tamtéž, sp. zn. 1T 136/1953, žádost Václava Melky o obnovu trestního řízení 19. 5. 1955; tamtéž, sp. zn. 1T 176/1953, dopis Boženy Potočiarové (manželky odsouzeného Antonína Potočiara) prezidentu republiky z 16. 10. 1953; tamtéž, sp. zn. 3T 132/1953, protokol o odvolacím líčení u Krajského soudu v Plzni 2. 10. 1953.

15 Tamtéž, sp. zn. 1T 139/1953, žádost Jaroslava Tremly o obnovu trestního řízení 25. 10. 1953; tamtéž, žádost Jaroslava Tremly o obnovu trestního řízení 21. 3. 1954.

16 Tamtéž, sp. zn. 3T 132/1953, protokol o odvolacím líčení u Krajského soudu v Plzni 23. 10. 1953.

17 Tamtéž, protokol o odvolacím líčení u Krajského soudu v Plzni 13. 11. 1953.

Atmosféru nočních výslechů a arogantního ignorování znění předchozích výpovědí zachytil též obviněný Josef Fencel.¹⁸ „Vyšetřován jsem byl 7–10 dnů převážně v nočních hodinách, které se protáhly až do ranních hodin. Při výslechu mi bylo stále opakováno `přiznejte se`, nevěděl jsem, k čemu se mám přiznat. [...] Byl jsem zdemoralizovaný stálými otázkami `přiznejte se` tak po asi deseti nocích a též na moje původní výpovědi, které jsem uvedl, nebyl brán zřetel, neboť vyšetřovatel říkal, to mě nezajímá. Bylo mě úplně jedno v tom stavu, zda-li se přiznám k čemukoliv, jen abych se mohl vyspat. [...] Když jsem viděl beznadějnost toho, co jsem uváděl do dnešního protokolu, řekl jsem vyšetřujícímu orgánu, aby si to napsal, jak to potřebuje, že mu to podepíše. Vyšetřování šlo normálně dál a vyšetřovatel si psal protokoly, které jsem podepisoval, ačkoliv jsem je někdy i nečetl, přesto jsem psal: četl, schválil a podepsal Josef Fencel.”¹⁹ Na průběh vyšetřování a nepravdivost z něj získaných svědectví si stěžovali i další obvinění.²⁰ Na druhé straně řada jiných osob se o nátlaku při výsleších nezmiňovala a svým spoluvězňům na celách naopak důvěrně sdělovala pochvalné poznatky o slušném chování vyšetřovatelů.²¹ Nepřiměřený nátlak byl tedy sice široce rozšířenou, nikoli však všeobecnou praxí a při obrovském počtu vyšetřovaných se zaměřoval pravděpodobně pouze na vybrané klíčové postavy procesů.

Ve vazbě pomáhali vyšetřovatelům spoluvězňi podávající hlášení o chování vyslychaných osob na celách. K tomuto druhu činnosti ve službách Státní bezpečnosti se zavázala také část zadržených demonstrantů.²² Za účinnou pomoc bylo několik z nich následně doporučeno k propuštění bez trestního oznámení.²³

Někteří ze zatčených demonstrantů se žádných radikálnějších forem protestů vůbec nezúčastnili, přesto měli jen omezené možnosti prokázat svoji nevinu. Vyšetřovatelé totiž chápali nepokoje nesprávně jako homogenní celek a neprovedli žádnou komplexní rekonstrukci událostí, která by umožňovala činy konkrétních osob začlenit do časových a místních kontextů okolního dění. Podkladem pro trestní oznámení a žalobu se tak mnohdy stala i pouhá přítomnost vyšetřovaných na ná-

18 Tamtéž, sp. zn. 1T 160/1953, protokol sepsaný s Josefem Fenclem ve vězeňském ústavu v Ostrově nad Ohří 5. 6. 1956.

19 ABS, f. Inspekce ministra vnitra, A8/1 1218, protokol výpovědi Josefa Fencla pro inspekci ministerstva vnitra, 2. 6. 1964; Šlouf, J.: Byly plzeňské demonstrace v červnu 1953 vyprovokovány spolupracovníkem StB?: Životní příběh kamelota Josefa Fencla (1909–1979). In: Sklenářová, Sylva (ed.): České, slovenské a československé dějiny 20. století VI. Ústí nad Orlicí 2012, s. 85–96.

20 SOKA Plzeň-jih se sídlem v Blovicích, f. Okresní soud Plzeň, II, sp. zn. 3T 148/1953, protokol o výslechu svědka Jiřího Hrušky na okresní prokuratuře v Plzni 18. 8. 1953; tamtéž, sp. zn. 3T 148/1953, protokol o hlavním líčení 10. 9. 1953, výpověď Jindřicha Kutzmana; Nazarkevyc, Illja: Jsme národ Masarykův. In: Plzeňský deník, roč. 3, č. 131 (4. 6. 1994), příloha Listy na víkend, s. 3.

21 ABS, f. Svazková agenda vedená u Krajské správy MV Plzeň, sv. V-1131 Plzeň, agenturní zpráva KS StB v Plzni 29. 7. 1953.

22 Například Eva Hružová podávala hlášení o Anně Karnoldové. SOKA Plzeň-jih se sídlem v Blovicích, f. Okresní soud Plzeň, II, sp. zn. 1T 159/1953, agenturní zpráva Evy Hružové o Anně Karnoldové 6. 6. 1953.

23 ABS, f. Sekretariát ministra vnitra, A2/1 494, seznam 108 osob navržených k propuštění, červen 1953.

městí, aniž by bylo vůbec zkoumáno, zda v daný moment měly demonstrace nějaký zjevný politický obsah nebo přerůstaly v násilné projevy. Pokud navíc vyslychaný uvedl jména svědků, kteří by mohli prokázat jeho nevinu, riskoval rozšíření procesu i na tyto osoby, protože i ty mohly být považovány za demonstranty.²⁴ Například zatčený advokát JUDr. Josef Hegner při vyšetřování záměrně zamlčel svého přítele JUDr. Richarda Weinfurtera, kterého se odvážil využít jako svědka obhajoby až po šestnácti letech.²⁵

Přes výše uvedené skutečnosti však příprava procesu překvapivě selhávala. Z demonstrantů, kteří byli v průběhu dne zatčeni při dosti různorodých příležitostech, se totiž nedařilo sestavit žádnou kompaktní skupinu, jejíž členové by se vzájemně znali. Zadržené osoby navíc většinou neskýtaly možnost vtisknout procesu jakoukoli věrohodnou politickou náplň.²⁶

Výběr koncepce závěrů vyšetřování ponechávalo Ministerstvo národní bezpečnosti plně na rozhodnutí vedení komunistické strany. Ministr Karol Bacílek proto předložil 22. června 1953 tajemníkovi Ústředního výboru KSČ Antonínu Novotnému „Návrh na veřejný proces s osnovateli protistátní provokační demonstrace v Plzni“. Tento dokument zrcadlil jasně neschopnost vyšetřovatelů sestavit jakékoli přesvědčivé uskupení údajných organizátorů demonstrací. Předkládal proto k výběru tři odlišné varianty procesu. Ve všech byly za hlavní aktéry označeny osoby, které se vzájemně neznaly a jejichž politické využití v procesu bylo problematické. Ve všech případech šlo tedy o nouzové řešení, čehož si byli vědomi i sami organizátoři procesu.²⁷

První návrh počítal s odsouzením třinácti „nejaktivnějších iniciátorů a organizátorů protistátní demonstrace, vybraných z řad bývalých aktivních funkcionářů a členů protikomunistických stran, bývalých soukromokapitalistických živlů, vyznavačů `amerického způsobu života`, morálně rozložených osob a podobně.“ Tento seznam byl vnitřně naprosto nesourodým konglomerátem osob, které bezpečnost z různorodých důvodů považovala za zaryté nepřátele režimu a které vzájemně spojovala pouze přítomnost (mnohdy náhodná) v místech demonstrací. Ve skupině měl bývalý okresní tajemník Československé strany sociálně demokratické v Táboře, Emil Otradovec, představovat údajné napojení demonstrantů na někdejší „pravicovou“ plzeňskou sociální demokracii. Do procesu tak měli být prostřednictvím jeho osoby nepřímo zataženi také bývalí sociálnědemokratičtí poslanci An-

24 SOKA Plzeň-jih se sídlem v Blovicích, f. Okresní soud Plzeň, II, sp. zn. 1T 144/1953, protokol sepsaný s Josefem Hegnerem 5. 6. 1953.

25 Změnu ve své výpovědi zdůvodnil následovně: „V původním vyšetřování jsem nemohl tohoto svědka uvést, protože bych ho byl vystavil trestnímu stíhání.“ Tamtéž, protokol sepsaný na okresní prokuratuře Plzeň-město s Josefem Hegnerem 2. 7. 1969.

26 ABS, f. Sekretariát ministra vnitra, A2/1 494, zpráva Situace na KS StB v Plzni v průběhu měnové reformy, z 3. 11. 1953.

27 Tamtéž, Návrh na veřejný proces s osnovateli protistátní provokační demonstrace v Plzni, z 22. 6. 1953; tamtéž, f. Velitelství Státní bezpečnosti, 310-68-4, návrh na veřejný proces 22. 6. 1953.

tonín Remeš²⁸ a František Hatina,²⁹ kteří měli údajně Otradovce řídit v podvrtné činnosti mezi dělníky ZVIL.³⁰ Tento záměr se však podařilo splnit až později v letech 1954–1955.³¹

V návrhu figurovali také syn ukrajinského prvorepublikového emigranta Illja Nazarkevych, vyznavač „amerického způsobu života“ Karel Schaffhauser (šířil pornografii), bývalí funkcionáři plzeňské pobočky Svazu přátel USA Josef Fencel a František Vorlovský, údajný agent americké rozvědky Jaroslav Žižka (emigroval dříve do Německa), bývalý příslušník francouzské cizinecké legie Rudolf Držka, dcera „kulaka“ Anežka Krinesová a bývalý člen národněsocialistické strany Josef Nečas. Pro svou vysokou aktivitu při demonstracích byli do tohoto návrhu zařazeni také Jaroslav Tremel a Rudolf Tomášek, za přivezení zbraně na místo demonstrací rovněž Pavel Katera.³²

Druhá varianta procesu počítala s odsouzením deseti účastníků demonstrace vzájemně spojených zaměstnáním v Závodech V. I. Lenina a také součinností při manifestační jízdě na zcizeném vozu Sboru národní bezpečnosti. Vedle výše uvedených Vorlovského, Schaffhausera, Držky a Tomáška zde figurovali též zaměst-

28 Antonín Remeš (*1876), plzeňský sociálnědemokratický poslanec v letech 1907–1911 a 1918–1939, 1938–1939 předseda KV NSP v Plzni, 1939–1945 vězněn v koncentračních táborech Dachau a Buchenwaldu, v roce 1945 krajským důvěrníkem ČSSD v Plzni, po měnové reformě v roce 1953 vystěhován z Plzně, v roce 1954 odsouzen k 15 letům odnětí svobody, zemřel ve výkonu trestu v roce 1958.

29 František Hatina (*1892), od 1915 redaktor plzeňského sociálnědemokratického deníku Nová doba, 1939–1945 vězněn v koncentračním táboře Buchenwald, 1945–1948 poslanec Národního shromáždění, 1954 odsouzen k 8 letům odnětí svobody, 1959 propuštěn na svobodu.

30 Emil Otradovec, při výslecu orgánům Státní bezpečnosti dosvědčil, že jeho údajná dlouhodobá podvrtná činnost v Závodech V. I. Lenina vycházela z instrukcí Františka Hatiny. Uvedl například „V důsledku rozhovoru s Hatinou, který mě dal pro mne jasnou politickou linii do budoucna, jsem dle této vysvětlil dělníkům rozhodnutí strany a vlády o měnové reformě a zrušení listkového zásobování s hlediska sociálnědemokratické pravice a tím jsem dosáhl účast dělníků Závodů V. I. Lenina – Elektrotrakce Doudlevice na protistátní demonstraci v Plzni dne 1. 6. 1953.“ Ve skutečnosti však zmiňovaná komunikace mezi Otradovcem, Hatinou a Remešem byla zcela jiného druhu. Jednalo se o jednorázová setkání v letech 1949–1951, při kterých oba někdejší poslanci na dotaz Otradovce, zda by mu mohli poskytnout kontakt na nějakou sociálnědemokratickou odbojovou organizaci, nezávisle na sobě odpovídali negativně. Jejich soukromé rozhovory nebyly tedy žádnými instrukcemi k ilegální činnosti. Dne 23. října 1953 se tak sice konalo u Krajského soudu v Plzni hlavní přelíčení v kauze proti Františku Hatinovi, Otradovec zde však své výpovědi odvolal a Hatina byl rozsudkem soudu osvobozen. Z plzeňských funkcionářů sociální demokracie se v přímé souvislosti s demonstracemi podařilo uvěznit pouze bývalého okresního tajemníka Josefa Vacka, který se protestů přímo účastnil. ABS, f. Svazková agenda vedená u Krajské správy MV Plzeň, sv. V-1310 Plzeň, protokol sepsaný s Emilem Otradovcem na KS StB v Plzni 15. 6. 1953; tamtéž, protokol sepsaný s Františkem Hatinou na KS StB v Plzni 19. 6. 1953; tamtéž, protokol o hlavním líčení u Krajského soudu v Plzni T 28/53, 23. 10. 1953; tamtéž, sv. V-1131 Plzeň, protokol sepsaný s Josefem Vackem na KS StB v Plzni 2. 6. 1953.

31 ABS, f. Sekretariát ministra vnitra, A2/1 494, zpráva Situace na KS StB v Plzni v průběhu měnové reformy, z 3. 11. 1953; tamtéž, f. Svazková agenda vedená u Krajské správy MV Plzeň, sv. V-1310.

32 Tamtéž, f. Sekretariát ministra vnitra, A2/1 494, Návrh na veřejný proces s osnovateli protistátní provokační demonstrace v Plzni, z 22. 6. 1953; tamtéž, f. Velitelství Státní bezpečnosti, 310-68-4, návrh na veřejný proces 22. 6. 1953.

nanci ZVIL Jindřich Veselý, Otto Jelínek, Irena Modráková, Marie Rubášová, Jan Gula a automechanik Karel Kasal.³³ Třetí návrh procesu předpokládal odsouzení šesti zaměstnanců pobočného závodu Elektrotrakce Doudlevice, kteří se zúčastnili průvodu z továrny na náměstí Republiky a pak vnikli do budovy radnice. Kromě výše uvedeného Otradovce a Nazarkevkyce sem byli zařazeni Václav Dobízl, Jaroslav Mikulášek, Roman Hron a Petr Marko.³⁴

Politický sekretariát Ústředního výboru KSČ však 23. června 1953 z blíže nespécifikovaných důvodů neschválil ani jeden z těchto návrhů a vyslovil se pro větší počet samostatných trestních řízení.³⁵ Výsledkem tak byla série menších, vzájemně jen nepřímě propojených procesů, které „neodhalovaly“ žádnou buňku organizátorů nepokojů, ale spokojily se pouze s postihem jednotlivých účastníků. Mezi ty se navíc připeletla řada osob zcela nevinných, které ani nepatřily k aktivním demonstrantům. Jména obžalovaných také nenabízela žádné jednoznačné vodítko, jak demonstrace politicky vykládat. Z těchto hledisek byla konečná podoba procesů jasným selháním bezpečnostního aparátu. Místo propagačně využitelného procesu tak trestní řízení získalo podobu bezhlavě prováděné hromadné msty vůči komukoli, kdo se k demonstracím byl jen připeletl.

Zadržené osoby proto nebyly vůbec obviněny z vlastní přípravy demonstrací, ale pouze z trestných činů přímo souvisejících s průběhem nepokojů. Nejčastěji to byly trestné činy násilí na veřejných sborech (§ 154 tr.z.; vniknutí do budovy radnice), násilí na veřejném činiteli (§ 177 tr.z.; konflikty s příslušníky SNB), poškození národního majetku (§ 245 tr.z.; ničení vybavení budovy radnice a justičního paláce), pobuřování proti republice (§ 81 tr.z.; slovní konfrontace), útoku proti skupinám obyvatelů (§§ 116 a 117 tr.z.; bití členů komunistické strany), schvalování trestného činu (§ 169 tr.z.; podporování jiných demonstrantů) či rušení výkonu pravomoci veřejného činitele (§ 179 tr.z.; neuposlechnutí pokynů příslušníků SNB).³⁶

33 Tamtéž.

34 Tamtéž.

35 Rozhodnutí znělo: „Schvaluje se, aby osnovené protistátní provokační akce v Plzni byly urychleně individuálně odsouzeny a aby rozsudek s uvedením charakteristiky odsouzených byl zveřejněn.“ Tamtéž, f. Sekretariát ministra vnitra, A2/1 494, zpráva pro náměstka MNB Antonína Prchalů 6. 7. 1953; Národní archiv (NA), fond ÚV KSČ – Politický sekretariát, sv. 60, a.j. 160/18, zápis schůze politického sekretariátu ÚV KSČ 23. 6. 1953.

36 V ojedinělých případech žaloby operovaly také s trestnými činy návodu k vraždě (§§ 7 a 216 tr.z., Jaroslav Tremel), návodu k ublížení na zdraví (§§ 7 a 219 tr.z., Marie Tenková), nedovoleného ozbrojování (§ 120 tr.z., Pavel Katera), pokusu o trestný čin obecného ohrožení (§§ 5 a 190 tr.z., Pavel Katera), nepřekážení trestného činu (§ 164 tr.z., Jarmila Hořejší), podněcování (§§ 167 a 168 tr.z., Emil Otradovec), nepřátelského jednání proti republice (§ 129 tr.z., Václav Eliáš), šíření poplašné zprávy (§ 127 tr.z., Jindřich Kutzman) či urážky veřejného činitele (§ 180 tr.z., Ewald Fail). Zároveň byli někteří zadrženi obviněni také za další činnost, která s demonstracemi přímo nesouvisela. Šlo například o trestný čin pomoci k neoprávněnému opuštění území republiky (§ 5 tr.z. z roku 1852 a § 40 zákona č. 231/1948, Josef Fencl), pokusu o opuštění republiky (§§ 5 a 95 tr.z., Miloslav Höll), zpronevěry (§ 248 tr.z., Miloslav Höll) či krádeže (§ 247 tr.z., Jaroslav Žižka). Srov. Trestní zákon ze dne 12. července 1950, č. 86/1950 Sb.

Ministerstvo také předložilo vedení strany seznam 108 zadržených demonstrantů, u kterých nemělo zájem na trestním stíhání. Šlo většinou o náhodné kolemjdoucí či méně aktivní mladé demonstranty z dělnických rodin. Politický sekretariát Ústředního výboru KSČ však nechal všechny tyto případy znovu přezkoumat.³⁷ Nakonec bylo bez trestního oznámení propuštěno pouze 61 osob z tohoto seznamu.³⁸

Příprava procesů pokračovala ve vysokém tempu. Začátkem července byla předána trestní oznámení Krajské prokuratury v Plzni. V rozmezí 13. – 22. července 1953 se pak před Lidovým soudem v Plzni konala hlavní přelíčení čtrnácti základních skupinových procesů.³⁹ Na ně v následujících měsících navazovalo dalších nejméně 29 dodatečných individuálních trestních řízení. Ta se týkala zejména osob vyčleněných ze skupinových procesů v důsledku nemoci nebo jiných komplikací a také opožděně zjištěných demonstrantů.⁴⁰ Část hlavních líčení probíhala s vyloučením veřejnosti,⁴¹ na část z nich bylo naopak pozváno vybrané obecnstvo z řad dělníků průmyslových závodů.⁴² Vedle výše uvedených procesů, byla později před soud postavena také řada osob, které sice s demonstracemi neměly nic společného, ale v následujících dnech o peněžní reformě negativně hovořily na veřejnosti.⁴³

37 ABS, f. Sekretariát ministra vnitra, A2/1 494, zpráva pro náměstka MNB Antonína Prchalů 6. 7. 1953; NA, ÚV KSČ – Politický sekretariát, sv. 60, a.j. 160/18, zápis schůze politického sekretariátu ÚV KSČ 23. 6. 1953.

38 Dokument uvádí chybný součet 109 osob, obsahuje však jen 108 jmen. Z nich pouze 61 nefiguruje v žádném z dosud evidovaných trestních řízení proti demonstrantům. ABS, f. Sekretariát ministra vnitra, A2/1 494, seznam 108 osob navržených k propuštění, červen 1953.

39 Šlo o tyto trestní kauzy Lidového soudu v Plzni: 1T 136/1953 (Václav Melka a spol.), 1T 138/1953 (Josef Nečas a spol.), 1T 139/1953 (Jaroslav Tremel a spol.), 1T 140/1953 (Karel Schaffhauser a spol.), 1T 141/1953 (Anežka Zámečková a spol.), 1T 142/1953 (Rudolf Krüger a spol.), 1T 143/1953 (Adolf Jílek a spol.), 1T 144/1953 (Anežka Krinesová a spol.), 1T 145/1953 (Jan Holeček a spol.), 1T 146/1953 (Bohuslav Pikart a spol.), 1T 148/1953 (Pavel Katera a spol.), 1T 149/1953 (Gustav Moravec a spol.), 1T 151/1953 (František Moravec a spol.), 1T 153/1953 (Emil Otradovec a spol.).

40 Šlo o tyto trestní kauzy Lidového soudu v Plzni: 1T 157/1953 (Miroslav Kanta), 1T 158/1953 (Vladimír Šimice), 1T 159/1953 (Eva Hružová), 1T 160/1953 (Josef Fencel), 1T 163/1953 (Bohumil Malotín), 1T 164/1953 (Karel Kodym), 1T 166/1953 (Václav Černý, Jaroslav Forst), 1T 169/1953 (Václav Eliáš, Václav Eliáš), 1T 170/1953 (Alfons a Anna Kroupovi), 1T 174/1953 (Ladislav Hobl), 1T 176/1953 (Antonín Potočiar), 1T 182/1953 (František Duchoň), 1T 234/1953 (Jaroslav Satoria), 1T 258/1953 (Rudolf Držka), 1T 259/1953 (František Prchal), 2T 157/1953 (Václav Vrzal), 2T 161/1953 (Miloslav Höll), 2T 180/1953 (Jaroslav Žizka), 3T 132/1953 (Metoděj Stodůlka, František Eret), 3T 133/1953 (Alžběta Taušová), 3T 147/1953 (Ing. Václav Soukup), 3T 148/1953 (Josef Vacek, Jindřich Kutzman), 3T 158/1953 (Jaroslav Schlichta), 3T 175/1953 (RNDr. Karel Šindler), 3T 186/1953 (František Vorlovský), Ml 31/53 (Jaroslav Vlček), 1T 6/1954 (Julie Hružová), 1T 39/1954 (Ewald Fail), 3T 274/54 (Miloslav Vokáč).

41 ABS, f. Sekretariát ministra vnitra, A2/1 1586, zprávy o hlavních přelíčeních jednotlivých procesů zasláné ministru národní bezpečnosti Karolu Bacílkovi, červenec 1953.

42 SOA v Plzni, dokumenty bývalého Podnikového archivu Škoda, f. ROH, sig. ROH 14 PV 61, zápis schůze předsednictva ZR ZVIL v Plzni 20. 7. 1953.

43 Srov. např. SOKA Plzeň-jih se sídlem v Blovicích, f. Okresní soud Plzeň, II, sp. zn. 2T 115/1953.

Soud zcela přehlížel předchozí pochybení vyšetřovatelů a to i v případech, kdy na ně postižené osoby samy upozornily. Týkalo se to zejména důvěryhodnosti svědků obžaloby. Svědkové, vybraní namnoze z řad jiných obviněných, nebyli totiž často při líčení vůbec vyslýcháni a soud se spokojil pouze s přečtením části jejich vyšetřovacích protokolů. Tato svědectví navíc mnohdy neobsahovala ani tak základní údaje, jakým je přesné časové určení inkriminovaného činu. Svědectví nebyla též často ověřena konfrontací svědka s obviněným. Někteří obžalovaní proto marně požadovali, aby svědek blíže specifikoval dobu, kdy měli páchat trestnou činnost, popřípadě aby určil oblečení, které ten den nosili.⁴⁴ Tyto námitky však soud běžně odmítal jako bezpředmětné.⁴⁵

Při vynášení rozsudků navíc soud netrval na tom, aby byla odsouzeným osobám žalovaná trestná činnost skutečně prokázána. Uznával například vinnými z trestného činu násilí na veřejných sborech i ty osoby, které se nepodařilo usvědčit z ničeho jiného než z pasivního přihlížení činům jiných demonstrantů.⁴⁶ Toto své počínání zdůvodňoval soud dosti krkolomně. Tvrdil, že je nutno i pouhou přítomnost v místech protestů hodnotit jako aktivní podíl na trestných činech zde páchaných. A to jednak s ohledem na rozsah demonstrací a také kvůli tomu, že aktivní demonstranti byli pasivními diváky ve své činnosti de facto posilováni. „Obhajoba některých obviněných sice namítla, že pasivní účast nemůže znamenat účast na násilí nebo pohrůžkách násilí. Uváží-li se však rozsah výtržností kritického dne na různých místech v Plzni páchaných, pak po názoru soudu i jen přihlížení některých z obviněných v místech, kde ke srocení došlo, znamenalo účast na srocení, neboť aktivním výtržníkům se dostávalo takto odvahy.“⁴⁷

Podobná provinění byla také u jednotlivých obviněných posuzována různě přísně. Pro udílení horní hranice trestu byly používány důvody „třídňního“ rázu. Vysoké tresty dostávali bývalí živnostníci a bývalí příslušníci nekomunistických politických stran. Soud naopak přijímal jako polehčující okolnost „dělnický původ“ a také držení údernické knížky či jiný doklad o svědomitém plnění pracovních povinností.⁴⁸

Objektivita soudního řízení byla dále citelným způsobem narušena tím, že řada zúčastněných soudců i prokurátorů byla dříve při demonstracích osobně ohrožována davem, který vnikl do justičního paláce.⁴⁹ Při procesech proto docházelo ke značně paradoxním situacím. Jednomu z trestních senátů například předsedal stejný JUDr. Miroslav Tlapák, který na demonstranty 1. června 1953 střelil přes dveře

44 Tamtéž, sp. zn. 1T 136/1953, protokol sepsaný u lidového soudu v Plzni 8. 7. 1953, požadavek Jaroslava Drnce.

45 Tamtéž, sp. zn. 1T 144/1953, protokol o hlavním líčení 17. 7. 1953, výpověď Josefa Bůžka.

46 Tamtéž, rozsudek Nejvyššího soudu zn. 3Tz 1/1969 z 30. 1. 1969.

47 Tamtéž, sp. zn. 1T 149/1953, rozsudek z 20. 7. 1953.

48 Tamtéž, sp. zn. 1T 146/1953, rozsudek Krajského soudu v Praze 30. 9. 1953, zn. 1To 53/1953.

49 Předsedy trestních senátů ve skupinových procesech byli JUDr. Adam Pittner, JUDr. Václav Voják, JUDr. Miroslav Tlapák, JUDr. Jaromír Fikrle a JUDr. Jan Řehák. Prokurátory těchto procesů byli JUDr. Ludmila Brožová, JUDr. František Břehovský, JUDr. František Herger, JUDr. František Zábanský.

své pracovní. Tato skutečnost nebyla považována za překážku nezaujatého trestního řízení. Zcela opačná byla naopak situace na straně obhajoby. Žádosti o obhájce z plzeňské advokátní poradny byly zamítány, protože jedním ze zatčených demonstrantů byl člen této poradny JUDr. Josef Hegner.⁵⁰ Většina obhájců byla proto povolána z Prahy, v několika případech též z Berouna.

Verdikty soudu i reakce veřejnosti byly průběžně monitorovány Ministerstvem národní bezpečnosti, které do procesů podle potřeby zasahovalo.⁵¹ Paradoxně se tak dělo ve prospěch některých obviněných, protože ministerstvo zastávalo vůči demonstrantům mírnější postoj než lokální, protesty přímo zasažení, pracovníci justice. Předběžné směrnice pro výši rozsudků stanovili při společné poradě s předsedy trestních senátů ministr spravedlnosti Štefan Rais a ministr národní bezpečnosti Karol Bacílek. Tyto pokyny mimo jiné určovaly, že „u mladistvých, svedených osob, bude soud vynášet upuštění od potrestání, případně tresty, odpovídající výši doby ve vyšetřovací vazbě.“⁵² Směrnice ústředních autorit nebyly však v praxi dodržovány. Řadu verdiktů proto zástupci Ministerstva národní bezpečnosti považovali za příliš tvrdé.⁵³ Každý senát navíc ukládal za podobné činy značně rozdílné tresty. Tyto problémy se opakovaně projednávaly na poradách zástupců obou ministerstev s předsedy trestních senátů.⁵⁴

Rozsudky byly obecně stylizovány spíše jako politický manifest, než jako přesný popis skutkové podstaty činů odsouzených. Zdůrazňovaly zejména, že se demonstracemi nechala strhnout pouze menšina obyvatel a že šlo údajně jen o hrstku „reakčních živelů“, povalečů, alkoholiků a kriminálních. Termín „demonstrace“ užívaný dříve v interní komunikaci mezi státními orgány byl v rozsudcích nahrazen slovem „výtržnost“. Jednání protestující části obyvatelstva tak bylo dehonestováno a verbálně postaveno na roveň bezúčelnému násilí prováděnému osobami z okraje společnosti. Oporou tomuto zkrslujícímu výkladu byla skutečnost, že mezi stovkami odsouzených se skutečně vyskytovalo několik typických recidivistů, a že počínání nejradikálnějších demonstrantů násilné opravdu bylo, ač nikoli zcela bezúčelné. V neposlední řadě rozsudky konstatovaly bez jakýchkoli důkazů obecnou prospěšnost peněžní reformy.

Verdikty soudu respektovaly v drtivé většině případů znění obžaloby. Trestní oznámení bylo podáno nejméně na 290 demonstrantů a žaloba nejméně proti 268 z nich. Lidový soud v Plzni při posuzování těchto případů uznal vinnými 242 osob. Naproti tomu pouhých 25 osob zprostil zcela obžaloby a proti 1 zastavil trestní ří-

50 Štěpánek, Z.: *Utajené povstání 1953*. Praha, Michael 1993, s. 63.

51 ABS, f. Sekretariát ministra vnitra, A2/1 1586, zprávy o hlavních přeličeních jednotlivých procesů zasláné ministru národní bezpečnosti Karolu Bacílkovi, červenec 1953.

52 Tamtéž, zpráva KS StB v Plzni, červenec 1953.

53 Tamtéž.

54 Tamtéž, zpráva o průběhu procesů zasláná ministru národní bezpečnosti Karolu Bacílkovi 16. 7. 1953.

zení.⁵⁵ Výše uvedená čísla vyplývají z dosud nalezených pramenů, nelze vyloučit, že vyšetřovaných či odsouzených demonstrantů nemohlo být ještě o něco více.⁵⁶

Celkem byly ve shora vymezeném souboru procesů vyneseny nepodmíněné tresty odnětí svobody ve výši 402 let, 9 měsíců a 36 týdnů, podmíněné ve výši 1 rok a 10 měsíců.⁵⁷ Průměrný trest činil více než jeden a půl roku odnětí svobody. Nejvyšší trest, 14 let odnětí svobody, obdržel vedoucí provozu národního podniku Armstav Pavel Katera, který se jako jediný ze zadržených demonstrantů údajně pokusil ozbrojit. Druhý nejvyšší udělený trest, 10 let odnětí svobody, obdrželi kulisář Jaroslav Treml za to, že vedl delegaci demonstrantů vyjednávající o propuštění vězňů v justičním paláci, a dělnice Anežka Zámečková, která tloukla příslušníky Lidových milicí a členy komunistické strany. Mezi odsouzenými demonstranty figurovala například jména Jarolím Zenkl (příbuzný někdejšího předsedy národněsocialistické strany Petra Zenkla), Jiřina Zahradníčková (rozená Pantofličková, dcera bývalého ředitele Škodových závodů), Jaroslav Blavic (syn bývalého podplukovníka armády odsouzeného pro protistátní činnost) či Josef Vacek (bývalý plzeňský okresní tajemník sociální demokracie).⁵⁸

Řada odsouzených si odpýkávala svůj trest v uranových dolech na Jáchymovsku a opouštěla vězení ve špatném zdravotním stavu. Doloženy jsou i případy úmrtí ve výkonu trestu.⁵⁹ Odvolání a žádosti o milost byly většinou zamítnuty. Schůdnější cestou k předčasnému odchodu z vězení byly naopak žádosti o podmíněčné propuštění, které orgány justice v mnoha případech vyřídily kladně. Velká část trestů byla také snížena amnestií prezidenta republiky z 9. května 1955. Většina osob odsouzených k dlouholetým trestům odnětí svobody si je proto neodpykala celé. Nezávisle na výši rozsudku či skutečné délce pobytu ve vězení byla však účast na plzeňských demonstracích pro dotčené osoby trvalým stigmatem nadále ovlivňujících jejich životy v podobě negativního kádrového hodnocení.⁶⁰

55 Někteří autoři uvádějí ještě o něco vyšší počty osob stíhaných v souvislosti s demonstracemi, jejich součty však zahrnují i osoby, které nebyly stíhány přímo pro účast na demonstraci, ale pro další skutky s ní spojené (šíření informací o plzeňských událostech a podobně). Historik Adam Skála například uvádí, že Lidový soud v Plzni projednal 273 případů a vynesl 244 rozsudků. Zdeňek Jirásek a Jaroslav Šůla uvádějí 331 odsouzených a 12 osvobozených, bez bližšího určení zdrojů. Skála, A.: Měnová reforma 1. června 1953 v Plzni v hlášení mocenských orgánů. In: *Minulostí západočeského kraje*, roč. 42, č. 2 (2007), s. 606; Jirásek, Z. – Šůla, J.: *Velká peněžní loupež v Československu 1953* aneb 50: 1. Praha, Svítání 1992, s. 134; Baťková, Helena: *Plzeňské povstání 1953 a jeho důsledky*, rigorózní práce Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze 2002, s. 118.

56 Podkladem pro čísla uvedená v tomto odstavci byla jména demonstrantů figurující v trestních spisech u Lidového soudu v Plzni. Přehled všech spisů, které byly do tohoto souboru zahrnuty je uveden v poznámkách č. 39 a 40 této práce.

57 V tomto součtu nejsou zohledněny ojedinělé případy změn výše trestu dosažené odvoláním.

58 Baťková, H.: *Plzeňské povstání 1953 a jeho důsledky*, rigorózní práce Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze 2002, s. 140–168.

59 Tamtéž, s. 169.

60 Skála, A. (ed.): *Měnová reforma 1. června 1953 v Plzni*, s. 607.

Vedle trestů odnětí svobody ukládaly rozsudky řadu vedlejších trestů. Mezi ty patřily ztráta čestných občanských práv, propadnutí části jmění, zákaz pobytu v kraji či okrese nebo propadnutí části mzdy po vymezené časové období. Velmi citelným vedlejším trestem se mohl stát též dočasný či celoživotní zákaz výkonu povolání. Známemu plzeňskému herci Bohumilu Vávrovi byl například uložen trest doživotního zákazu činnosti v divadelnictví.⁶¹ Vávra přitom pocházel z tradičního hereckého rodu, v němž již jeho pradědeček působil jako tenorista Národního divadla a mnoho dalších členů rodiny se stalo uznávanými herci.⁶² Vávrovu snahu o návrat na jeviště cestou milosti brzdily přitom posudky jeho někdejších kolegů z divadla. Nekompromisní byl v tomto směru zejména předseda závodní organizace KSČ, herec Josef Větrovec, který se angažoval při demonstracích na opačné straně konfliktu.⁶³ Ke své profesi se Vávra mohl vrátit až v roce 1958.⁶⁴

Velká část odsouzených usilovala v šedesátých a posléze v devadesátých letech o soudní rehabilitaci. V letech 1968–1969 zrušení rozsudků dosáhli pouze někteří jednotlivci.⁶⁵ V roce 1990 se sice otevřel prostor pro plošnou nápravu minulých křivd, ani tehdy však rehabilitace neprobíhaly vůbec hladce.⁶⁶ Činnost demonstrantů byla totiž v letech 1953–1954 klasifikována prostřednictvím trestných činů kriminální (nikoli politické) povahy, a rehabilitace proto v těchto kauzách neprobíhaly automaticky ze zákona, ale každý případ musel být znovu zvlášť prošetřen.⁶⁷ Justiční orgány se při přezkoumání zaměřovaly na procesní pochybení, zejména u přiznání a u svědeckých výpovědí.⁶⁸ Na základě těchto technických nedostatků byly pak roz-

61 Stalo se tak podle § 51 tr. ř. SOkA Plzeň-jih se sídlem v Blovicích, f. Okresní soud Plzeň, II, sp. zn. 1T 149/1953, rozsudek z 20. 7. 1953.

62 Tamtéž, žádost Bohumila Vávry zasláná lidovému soudu v Plzni 2. 1. 1955.

63 Tamtéž, dopis ZO KSČ krajského oblastního divadla v Plzni lidovému soudu v Plzni 14. 6. 1956, podepsaný Josefem Větrovcem; tamtéž, dopis ředitelství krajského oblastního divadla v Plzni Lidovému soudu v Plzni 28. 5. 1956; Archiv města Plzně (AMP), f. Osobní fond Vladimír Havlic, kart. 2018, inv. č. 19/2 (24), dopis Miroslava Šubrta Občanskému fóru v Plzni 16. 1. 1990.

64 SOkA Plzeň-jih se sídlem v Blovicích, f. Okresní soud Plzeň, II, sp. zn. 1T 149/1953, protokol o neveřejném zasedání Krajského soudu v Plzni 19. 7. 1956; tamtéž, oznámení ministerstva spravedlnosti zasláné Lidovému soudu v Plzni 24. 9. 1956; tamtéž, rozhodnutí Obvodního soudu pro Prahu 1 z 18. 2. 1971.

65 Zákon č. 82/1968 Sb., ze dne 25. června 1968, o soudní rehabilitaci; Zákon č. 70/1970 Sb., ze dne 8. července 1970, kterým se mění a doplňuje zákon č. 82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci; SOkA Plzeň-jih se sídlem v Blovicích, f. Okresní soud Plzeň, II, sp. zn. 1T 144/1953, rozsudek Nejvyššího soudu zn. 3Tz 1/1969 z 30. 1. 1969.

66 Zákon č. 119/1990 Sb., ze dne 23. dubna 1990, o soudní rehabilitaci; Zákon č. 47/1991 Sb., ze dne 30. ledna 1991, kterým se mění a doplňuje zákon č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci; Zákon č. 198/1993 Sb., ze dne 9. července 1993 o protiprávnosti komunistického režimu.

67 Štěpánek, Z.: Utajené povstání 1953, s. 66.

68 Nejvyšší soud tehdy například konstatoval: „Jejich výpovědi byly usměrňovány formou předem připravených otázek, přičemž formulace, které bylo použito při protokolaci výpovědi obviněných, zpochybňuje autentičnost těchto výpovědí. [...] Řada výpovědí osob, které soud označuje za svědky, nebyla získána způsobem upraveným procesními předpisy a řada osob byla vyslechnuta jako předvedení nebo jako obvinění v jiné trestné věci. Závažným nedostatkem přípravného řízení byla ta skutečnost, že u řady obviněných nebyly k objasnění žalované trestné činnosti provedeny potřebné důkazy a tento

sudky rušeny jako nezákonné a trestní řízení proti demonstrantům bylo následně zastaveno pro nedostatek důkazů, nebo byli postižení zproštění obžaloby ze stejného důvodu. Ani právní řád po listopadu 1989 tedy v obecné rovině nezpochybnil trestnost činů, za které byli demonstranti dříve odsouzeni, pouze zbavoval postižené osoby nezákonných odsuzujících rozsudků.⁶⁹ V některých případech dokonce došlo pouze k částečnému zrušení přezkoumaného rozsudku.⁷⁰ Podobný postup polistopadové justice vyvolával pochopitelně na straně postižených osob nejedno rozčarování.

nedostatek nenapravit ani soud prvního stupně a ani soud odvolací.“ SOkA Plzeň-jih se sídlem v Blovicích, f. Okresní soud Plzeň, II, sp. zn. 1T 146/1953, rozsudek Nejvyššího soudu České republiky z 21. 1. 1992, zn. 3Tz 58/1991.

69 Tamtéž, sp. zn. 1T 142/1953, rozsudek Nejvyššího soudu České republiky z 21. 1. 1992, zn. 3Tz 59/1991; tamtéž, rozsudek Okresního soudu Plzeň-město 9. 2. 1993, zn. 3T 151/92.

70 Tamtéž, sp. zn. 1T 234/1953, rozsudek okresního soudu Plzeň-město 4. 12. 1990.

Justizprozesse gegen Teilnehmer an der Pilsner Revolte vom 1. Juni 1953

Die Pilsner Revolte gegen die Währungsreform im Juni 1953 hat den Partei- und Sicherheitsapparat auf regionaler und republikweiter Ebene tief erschüttert. Der politische Wille, die Täter zu bestimmen und zu bestrafen, war außerordentlich stark. Die Vorbereitung eines Schauprozesses scheiterte aber zunächst, denn die Demonstrationen von keinem Organisator einberufen wurden, sondern spontan entstanden sind. Die Teilnehmer kannten sich gegenseitig nicht und waren oft nicht politisch motiviert. Es war nicht einfach, die zufällig verhafteten Demonstranten als eine Gruppe der Organisatoren überzeugend zu präsentieren, woraus man politischen Nutzen hätte ziehen können. Darüber hinaus gehörten die meisten der Verhafteten der Arbeiterklasse an, daher war es aus ideologischen Gründen nicht geeignet, sie vor Gericht zu stellen. Trotz der Verwendung von unangemessenen Verhörmethoden und trotz der Beteiligung erfahrener Ermittler aus Prag gelang es nicht, die Aufgabe rechtzeitig zu erfüllen. Der zunächst geplante Schauprozess zerfiel in mehrere kleinere Teilprozesse. Diese hatten keinen einigenden politischen Inhalt und entarteten sich zu einer Art massenhafte Rache der Pilsner Justiz – deren Vertreter zuvor während des Aufstands selbst gefährdet waren – an allen Personen, die sich in an den Demonstrationen – sei es auch nur zufällig geschehen – beteiligt hatten.

Court trials with participants in Pilsen Revolt from June 1, 1953

The Pilsen Revolt against the monetary reform in June 1953 caused a massive upheaval in the Party and Security apparatus both on regional and state level. The political determination to find and punish the culprits reached extraordinary levels. Yet, the orchestration of court puppet trial was a failure from the beginning. Since the demonstrations were not organised and resulted from spontaneous reaction and cooperation of people who in many cases had not known each other and lacked any political motives, it was not easy to prepare a convincing and politically useful group of alleged organisers out of an accidentally arrested sample of demonstration participants. Most of arrested, moreover, belonged to the working class and, from ideological reasons, it did not seem expedient to have them stand trial. Despite the use of excessive interrogation methods and involvement of experienced Prague interrogators, the task was not managed in the given timeframe and the originally planned puppet trial fell apart into many partial cases. These lawsuits turned into collective revenge of the local Pilsen judiciary – whose members were endangered during the revolt – against all those who only happened to get entangled in the demonstrations.